

KÜRESEL SALGIN (COVID-19) SÜRECİ VE YEREL YÖNETİMLERİN HİZMET SUNUMUNDA YAPISAL VE İŞLEVSEL DEĞİŞİMLER*

Muzaffer BİMAY¹

Şafak KAYPAK²

Öz

2019 yılının sonlarında Çin’de ortaya çıkan ve 2020 yılının başlarından itibaren tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi de etkileyen COVID-19 salgını, toplumsal yapıyı ve bireylerin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle kentlerde kamu hizmetlerinin sunumunda birtakım yapısal ve işlevsel dönüşümlere neden olmuştur. Bu bağlamda küresel salgınla mücadele; yerel, ulusal ve uluslararası işbirliklerine dayanan geniş bir yelpazede yürütülmüştür. Bu çalışmanın amacı, COVID-19 salgını sürecinde yerel yönetimlerin kentsel faaliyetleri kapsamında sürdürdükleri hizmetlerde meydana gelen yapısal ve işlevsel değişimleri tespit etmektir. Çalışma literatür taraması yöntemiyle, güncel veriler ve kaynaklar taranarak üç bölüm halinde kurgulanmıştır. Çalışmada, COVID-19 salgını ile mücadelede yerel yönetimlerin ve özellikle belediyelerin başlangıçta temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik tedbirlere öncelik verdikleri, sonrasında koruyucu ve önleyici tedbirler aldıkları, sosyal hizmetler sundukları, ancak bu hizmetlerin yetki, görev ve sorumlulukları açısından sınırlı kaldığı ve farklı uygulamaları hayata geçirdikleri tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedenleri arasında salgın yönetimine ilişkin mevzuatın yetersiz olması ve salgını önleme konusunda uygulanan politikaların desentralizasyona dayanmamasıdır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin geri plana itildiği bu süreçte merkezi yönetimin daha etkin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yapılan genel değerlendirmede, küresel salgınlarla mücadelede merkezi yönetimin yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde süreci yönetmeleri ve kentsel yaşam alanlarında yürütülebilecek kamu hizmetlerine ilişkin yetkilerin büyük oranda yerel yönetimlere devredilmesi gerektiği ayrıca belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Salgın, COVID-19, Kamu Politikaları, Merkezi Yönetim, Yerel Yönetim.

Jel Kodları: I18,Z19.

*Bu çalışma, 23-24 Tarihleri arasında Özbekistan’ın başkenti Taşkent’te düzenlenen Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (KAYFOR18) sempozyumunda sunulan özet bildirinin makaleye dönüştürülmüş halidir.

¹Doç. Dr., Batman Üniversitesi, E-posta: muzafferbimay@gmail.com, ORCID: 0000-0002- 6742-2852

²Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, skaypak@gmail.com., ORCID: 0000-0003-4593-2525.

Atıf/Citation

Bimay, M. & Kaypak, Ş. (2022). Küresel salgın (COVID-19) süreci ve yerel yönetimlerin hizmet sunumunda yapısal ve işlevsel değişimler. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23), 431-455.

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL CHANGES IN THE COVID 19 PROCESS AND LOCAL GOVERNMENTS' SERVICE PROVISION

Abstract

The COVID-19 pandemic, which emerged in China at the end of 2019 and affected Turkey as well as the whole world since the beginning of 2020, has significantly affected the social structure and the quality of life of individuals. Especially in urban, some structural and functional transformations have emerged in the provision of public services. In this context, the struggle against the global pandemic has been carried out in a wide range based on local, national and international cooperation. From this point of view, the aim of this study is to determine the structural and functional changes that occurred in the services provided by local governments within the scope of urban activities during the COVID-19 pandemic. The study was structured in three parts by scanning current data and sources, using the literature review method. In the study, local governments and especially municipalities gave priority to measures to meet basic needs in the fight against the COVID-19 pandemic, then took protective and preventive measures, provided social services, but these services were limited in terms of their powers, duties and responsibilities and they implemented different practices detected. Among the most important reasons for this are the inadequacy of the legislation on epidemic management and the policies applied to prevent the epidemic are not based on decentralization. Therefore, it is understood that the central government is more effective in this process where local governments are pushed into the background. In the general evaluation made in this context, it was also stated that the central government should manage the process in cooperation with local governments in the fight against global epidemics and that the authorities related to public services that can be carried out in urban living areas should be transferred to local governments to a large extent.

Keywords: Pandemic, COVID-19, Public Policies, Central Government, Local Government.

Jel Codes: I18,Z19.

1. GİRİŞ

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan Yeni Koronavirüs (COVID-19) salgını sonucunda Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre şimdiye kadar küresel salgından dünya üzerindeki 208 ülke insanının etkilendiği, 386 milyondan fazla insana COVID-19 tanısı konulduğu ve 5.705.754 insanın da söz konusu salgından dolayı hayatını kaybettiği belirtilmektedir (WHO, 2022). Başlangıçta birçok yazar ve aydın tarafından COVID-19 salgınının ölüm, işsizlik, eşitsizlik ve yoksulluğa sebep olması nedeniyle yeni bir küresel krize neden olacağı ve bununda neo-liberal politikaları etkisiz kılacağı belirtilirken bazıları da söz konusu salgının insanlığın dönüşümü için geniş fırsatlar sunacağını iddia etmişlerdir (Saad-Filho, 2020; Makarychev & Romashko, 2021; Lichfield, 2020; Debre & Dijkstra, 2020). Ne yazık ki, devletler, 2000'li yıllardan sonra ortaya çıkan SARS, Domuz Gribi, EBOLA, MERS gibi birçok salgın hastalığa karşı kısa sürede ekonomik ve toplumsal çözümler üretirken, COVID-19'un etkileri karşısında tüm toplumsal çaba ve teknolojik olanaklar kullanılmasına rağmen (Toker, 2020:1) salgını yönetmede yetersiz kalarak birinci görüşü ortaya koyanları haklı çıkartmıştır. Gelinen süreçte COVID-19 salgını başta toplum sağlığı olmak üzere toplumların sosyo-ekonomik, siyasal,

kültürel ve en önemlisi toplumların ruh sağlığı üzerinde derin yaralar bırakması ve bu etkilerin özellikle yoksul kesimler üzerinde etkili olması var olan zengin ve yoksul makasını daha da açmıştır (Brandily vd., 2020). Küreselleşmenin anlamsızlaştığı bu süreçte (Roberts, 2020), merkezileşme, yerelleşme ve devletin sosyal refah anlayışı yeniden sorgulanmaya başlanmıştır (Mok, Ku & Yuda 2020; Sandher & Kleider, 2020; Comas-Herrera vd. 2020). Bu felaket karşısında bireylerin ve toplumların yetersiz kalması bir yandan ulus devletin güçlü olmasının önemini ortaya çıkarırken (Özay, 2020:6), diğer taraftan merkeziyetçiliğin güçlendiği ve devlet yönetimlerinin otoriter bir yapıya doğru kaydığı ifade edilmiştir (Karakaş, 2020:558). Merkezi yönetimler güçlenirken, aynı zamanda, yerel yönetimler yetkisizleştirilmiş ve COVID-19 ile mücadelede yönetim zafiyeti ortaya çıkmıştır.

Virüs bulaşma riskinin, sınıf, grup, tabaka, bölge, zümre ayrımı gözetmeksizin tüm ülkeleri, sınıfları, şehirleri, tehdit ettiği için dünyada ve ülkemizde ulusal ve küresel çözümlerden çok yerel çözümlerin önemi de ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde devletlerin başta karantina önlemleri olmak üzere sosyal hizmetler, sosyal yardımlar, sosyal güvenlik, sübvansiyonlar gibi farklı birçok sosyal politika araçlarını devreye koymasına rağmen salgının yayılması karşısında çaresiz kalmaları (Capano vd. 2020: 291), yerel yönetimlerin bu önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu süreçte temel ihtiyaçlara karşı yerel dinamikler gözetilerek özgün, hızlı ve etkili çözümlere ihtiyaç duyulması (Bayraktar, 2020) ve yerel yönetimlerin bu ihtiyaçları giderme konusunda merkezi yönetime göre daha hızlı yanıt verebilmesi, halkı ve merkezi yönetimleri yönlendirme konusunda daha hızlı analizler sunma becerisine sahip olmaları onların bu süreçte önemli bir rol almasını zorunlu kılmıştır. Yerel yönetimlerin bu önemine rağmen COVID-19 salgını sürecinde birkaç Avrupa ülkesi hariç hemen her ülkede sürecin yürütülmesinde merkezi yönetimlerin daha etkin olduğu görülmüştür (Küçük, 2020:705).

Türkiye’de, salgının ortaya çıkmasından şimdiye kadar 10.808.770 kişiye COVID-19 tanısı konulduğu ve 85.600 kişinin bu salgın nedeniyle hayatını kaybettiği belirtilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2022). Yapılan aşılamalara rağmen hala günlük vaka sayılarının artış göstermesi tedirginliği arttırmakta ve sebep olduğu sosyo-ekonomik ve siyasal sorunların gün geçtikçe daha belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkması süreç yönetiminin sorgulanmasına neden olmaktadır. Buradan hareketle bu çalışma, COVID-19 salgını sürecinde Türkiye’de ihtiyaç duyulan başta halkı bilgilendirmek olmak üzere sosyal ve psikolojik destekler konusunda yerel yönetimlerin mevzuat, bütçe, insan kaynağı açısından nerede durduğunu, bu sürecin yerel yönetimlerin hizmet anlayışında hangi yapısal ve işlevsel değişimlere yol açtığı ve

bunun merkezileşme ve yerelleşme açısından ne gibi sonuçlara yol açtığına ilişkin soruya yanıt aramaktadır. Çalışma üç ana başlık altında değerlendirilmiştir. İlk bölümde COVID-19 salgını sürecinin arka planı açıklandıktan sonra bu sürecin küreselleşme ve yerelleşme üzerindeki etkileri açıklanmıştır. İkinci bölümde COVID-19 salgınının kamu politikaları üzerindeki etkileri merkezi ve yerel yönetimler açısından açıklanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise COVID-19 salgını yerel yönetimler bağlamında kamu politikalarında yaşanan yapısal ve işlevsel dönüşümlere değinilmiştir. Sonuçta, halka en yakın yönetim birimi olan yerel yönetimlerin toplumsal olaylarda daha çok rol alması gerektiğine ilişkin öneriler sunulmuştur.

2. COVID-19 VE KÜRESEL SALGINLARIN ARKA PLANI

Salgın hastalıklar, insanların toplu yaşama geçmesiyle birlikte olumsuz yaşam koşullarının yaygınlaşmasından kaynaklı olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Tarihte bilinen ilk salgının yaklaşık 3500 yıl öncesinde sıрма hastalıklar nedeniyle ortaya çıktığı belirtilmektedir (Parıldar, 2020:21). Bilinen Antonine Vebasından (MS.165-180) günümüze kadar yirmiden fazla salgının dünyayı çeşitli dönemlerde tehdit ettiği ve bu salgınların, milyonlarca insanın ölümüne neden olduğu belirtilmiştir. Bunlardan Kara Veba salgını, 13. yüzyılın yarısında ortaya çıkan ve 200 milyondan fazla insanın ölümüne sebep olan en etkili salgın olarak kabul edilmekte (Le Pan, 2020) ve kitlesel göçlere neden olmuştur (Kılıç, 2020:40).

Tıpkı insanlar gibi zamanla mikroorganizmalar da modern dünyanın olanakları sayesinde hızla yayılabildiğinden, günümüzde salgınlar eskisinden çok daha hızlı ve yakın tehlike haline gelmektedir (Parıldar, 2020:19). Ancak patojenler şeklinde ortaya çıkan ve %70'i hayvansal kökenli bin beş yüzü aşan yeni hastalığa sebebiyet veren virüslerden EBOLA ve HIV virüsü gibi sadece birkaç tanesi salgına dönüşmüştür (Budak & Korkmaz, 2020:63). Salgınlarla mücadelede 2000'li yıllardan sonra ortaya çıkan ve DSÖ'nün pandemi olarak adlandırdığı grip, menenjit, sıtma, kolera, sarıhumma gibi hastalıklar dışında SARS, Domuz Gribi, EBOLA, MERS gibi yaygın salgınların belirli sürelerde kontrol altına alınabildiği, ancak 2019 yılının Aralık ayından beri devam eden ve şimdiye kadar 400 milyona yakın insanın enfekte olmasına ve 5 milyondan fazla kişinin hayatını kaybetmesine neden olan COVID-19 salgını, gelişen teknoloji, bilimsel birikim ve yapılan aşılarla rağmen hala tam olarak kontrol altına alınabilmiş değildir. Çok kısa süre içinde diğer ülkelere yayılan ve salgına neden olan bu Virüs, hızlı yayılması, kalıcı hasarlara yol açması ve genel hayatı felce uğratması bakımından diğerlerinden farklılık göstermektedir (WHO, 2021). Ortaya çıktıktan kısa süre

sonra DSÖ, bu hastalığın yeni tip bir koronavirüs olduğu ve “COVID-19 pandemisi” olarak nitelendirilebileceği belirtmiştir (Lippi & Plebani, 2020:79).

SARS-CoV ve MERS-CoV olarak bilinen geniş bir virüs ailesinden olan COVID-19 (Debut & Smadja, 2020: 1), başlangıçta Çin dışında Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Vietnam, Tayland, Filipinler, Singapur’da ortaya çıkmış ve zamanla tüm dünyaya yayılarak küresel bir salgın haline gelmiştir (Wu vd., 2020:217). Geline süreçte, ölümcül olması ve yayılma hızının yüksek olması nedeniyle küresel bir sorun haline gelen COVID-19 salgını, devletleri ve toplumları önce belirsizliğe arkasından çaresizliğe sürüklemiş ve bunun sonucunda sınırlar kapanarak ulaşım ve dolaşım durdurulmuş, karantina süreçleriyle bütün dünyada neredeyse olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Devletlerin hazırlıksız yakalandığı bu olay sonucunda “kriz yönetimi” merkezleri kurulmuş ve bu merkezler aracılığıyla birçok alanda önlemler alınmıştır. Bu süreçte başta toplumsal bilinçlendirme, salgının yayılmasını engelleyen hızlı müdahalelerle birlikte ekonomik önlemlerin alınması ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi gibi birçok çalışma başlatmışlardır. Daha sonraki süreçlerde aşamalı olarak alınan tedbirlerin yumuşatılarak “Kontrollü Sosyal Hayat” adı verilen aşamalı normalleşme ile olağan bir sürece geçişin adımları atılmıştır (Turan & Çelikyay, 2020:22).

Türkiye’de, Sağlık Bakanlığı’nın COVID-19 ile ilgili girişimleri sonucu bazı ülkelere (Çin, Güney Kore ve İtalya) uçuşların durdurulması, güney ve doğu sınırlarının geçici kapatılması gibi birtakım tedbirler alınmış olmasına rağmen 11 Mart’ta ilk vakanın görülmesine engel olunamamıştır (Sağlık Bakanlığı, 2021). Şimdiye kadar 10.808.770 kişiye tanı konulduğu ve 85.600 kişinin de hayatını kaybettiği tespit edilmiştir. Vaka sayılarının da aşılama süreciyle paralellik gösterdiği açıklanmış olmasına rağmen 2021 yılının başından itibaren başlayan aşılama sürecinde arzu edilen rakama ulaşılamaması, bu sayının daha da artmasına sebep olmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2022). Kentsel gelişme, eğitim düzeyi, aşılardaki doz sayısı, reaksiyon endişeleri, toplumun genel yargıları, dini etkenler ve toplum genelinde etkin olan bireylerin açıklamaları dünyanın birçok yerinde olduğu gibi ülkemizde de “aşı kararsızlığı” ortaya çıkmakta ve bu nedenle vaka ve ölüm sayıları devam etmektedir (Erkekoğlu vd., 2020). Sağlık Bakanlığı verilerine göre şimdiye kadar 1 doz aşı olanların sayısı 57.486.690, 2 doz olanların sayısı 52.500.475 ve 3 doz aşı olanların sayısının ise 25.520. 769 olduğu belirtilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2022). Tüm dünyada aşı olanların sayısı ise 10 milyarı geçtiği belirtilmektedir (DSÖ, 2022)

3. COVID-19 VE KAMU POLİTİKALARINDA YAŞANAN DEĞİŞMELER

Kamu politikaları, toplumun düzenini sağlamak için toplumsal sorunların önleyici ve çözümleyici çalışmaların tümüdür. Başka bir ifadeyle kamu politikaları vatandaşların sosyal yardım ihtiyaçlarını ve güvenliğini sağlamak için devlet tarafından planlanan, geliştirilen ve yürütülen her türlü program veya projenin hayata geçirilmesidir (Lewis vd., 2000). Özellikle krize dönüşen afet vb. olaylar karşısında kamu politikalarının işlevi somut olarak karşımıza çıkmaktadır. İster insan kaynaklı sosyal ve teknolojik afetler, isterse de doğada kendiliğinden meydana gelen biyolojik ve fizyolojik afetlerin yarattığı krizler karşısında devletler kamu politikaları aracılığıyla reaktif ve proaktif önlemler almaktadır. Bu politikaların tasarımı ve uygulama sürecinin hızı ve başarısı devlet kapasitesi ile yakından ilişkili olmaktadır.

Afetlerle mücadelede devletlerin kapasitesinin belirleyicileri arasında idari ve siyasi unsurlar yer almaktadır. Devletlerin hükümet sistemleri (parlamentar, başkanlık, yarı başkanlık), idari yapılanmanın üniter veya federal olması, kamu politikalarının yürütülmesinde merkezi ve yerel yönetimlerin rolü, ülkelerin mali durumu, geçmişte yaşanan krizlerle mücadele sonucunda edinilen deneyimler, halkın devlete ve onun kurumlarına duyduğu güvenin düzeyi gibi faktörler idari anlamda kamu politikaları üzerinde rol oynamaktadır. Siyasi anlamda ise hükümete verilen desteğin nitelik ve niceliği, geçmiş krizlerde alınan kararların kamuoyundaki popülaritesi, bilimsel yöntemlere bağlı kriz yönetimi, alınan kararlara karşı kamuoyunun ikna olma derecesi gibi etmenlerce belirleyici olmaktadır (Yıldız & Mete, 2020:11).

COVID-19, dünya genelinde insanların hem sağlığını hem de sosyo-ekonomik yapılarını etkilemiştir. Bu salgın sürecinde dünya ekonomisi 2. Dünya Savaşından sonra gördüğü en büyük ekonomik durgunluğu yaşamıştır (Balcı & Çetin, 2020:60). Özellikle hükümetlerin salgının yayılım hızını yavaşlatmak ve can kayıplarını önlemek için başvurduğu yöntemler nedeniyle çalışma hayatında aksama ve istihdamda düşüşler meydana gelmiştir. Dolayısıyla salgın nedeniyle durgunluk ve daralma yaşayan ekonomiyi kontrol altına almak için birçok önlem alınmaya çalışıldı. Ancak önlenemeyen işsizlik ve gelirin azalması krizi beraberinde getirmiştir (Demir & Aksungur, 2021).

COVID-19 salgını sürecinde hem devletin yönetsel, siyasi ve ekonomik kapasitesinin kriz anındaki seviyesi hem de kriz süresince bu kapasitenin hangi hızla ve ne ölçüde geliştirilmesi salgınla mücadelede yürütülen kamu politikaları üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Salgın süresince alınan reaktif önlemler nedeniyle yönetsel ve mali açıdan özellikle sektörel bazda yaşanan krizler, yüksek işsizlik oranları, sağlık sektörünün personel ve fiziksel altyapı

açısından yetersiz kalması krizi derinleştirmiştir. Devletlerin yönetsel ve mali kapasite açısından zorlandığı bu süreçte kamu politikalarının yürütülmesinde işlevsel açıdan yeniden tanımlayıp yapılanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yürütülen kamu politikalarının siyasi ve idari bakımdan hızlı kararlar alıp uygulayabilen, şeffaf, hesap verebilir ve stratejik ekonomik müdahalelerde bulunabilen bir yapıya evrilmeye zorlanmıştır. Bir diğer ifadeyle COVID-19 salgını hantal, işlevsiz ve sonuç odaklı çalışmayan bürokratik örgütler ile statükocu siyasi yapıların da krizine sebep olmuştur (Yıldız & Mete, 2020:12). Özellikle yürütülen reaktif ve proaktif önlemler konusunda yürütülen politikalarda merkezi ve yerel yönetimlerin hizmet götürme kapasitesine göre ortaya çıkan başarı, merkezi ve yerel yönetimler açısından hangi kamu politikalarının ne şekilde uygulanacağına ilişkin yeni tartışmaları da gündeme getirmiştir. İşte bu bölümde, COVID-19 salgını sürecinde merkezi ve yerel yönetimlerin aldıkları roller ve uyguladıkları politikalar, bu bağlamda değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.1. COVID-19 ile Mücadelede Merkezi Yönetimlerin Rolü

Dünyada kamu politika analizleri kısa, orta ve uzun vadede öngörülen/öngörülemeyen tüm gelişmeler için farklı şekillerde tasarlanmaktadır (Gül, 2014:14). COVID-19 salgınına karşı genel olarak devletler iki farklı temel politikayı esas almışlardır. Bunlar; ilkesel ve pragmatist yaklaşımlardır. İsveç ve Hollanda gibi birçok gelişmiş Batı ülkesinde uygulanan birinci yaklaşıma göre devlet ilkesel olarak bir politika benimseyerek ve onu takip ederek süreci yönetmektedir. Vatandaşın güven yaklaşımını esas alan bu yöntemin bazı ülkelerde (ABD ve Birleşik Krallık) sürecin doğru yönetilememesinden kaynaklı olarak sorunlar yaşanmıştır. Salgınla mücadele sürecinde, gelişmiş ekonomilerine rağmen risk ve kriz yönetimi konusunda beklenmedik sonuçlarla karşılaşan bu devletler, virüsle mücadelede birçok tedavi yöntemi geliştirmelerine ve bu yönde çok çaba harcamalarına rağmen enerjilerinin önemli bir bölümünü salgının yarattığı dağılmaya yönelttikleri için öncelikleri farklılaşabilmektedir (Karakas, 2020:549). İkinci yaklaşım da ise pragmatist bir yaklaşım sergilenmekte ve karar alma ve uygulama süreçlerine bağlı olarak sürekli revize etme yoluyla süreç yönetimi sağlanmaktadır (Ömürgönülşen, 2020:344). Bu yaklaşım tarzını uygulayan Türkiye gibi ülkelerde genellikle kararların tek merkezden yürütüldüğü ve kısa vadede başarılı sonuçların alındığı bir süreç ortaya çıkmıştır. Ancak uzun vadede bu sürecin demokratikleşme ve yerel katılım açısından onarılması güç hasarlara yol açma ihtimali ortaya çıkmaktadır.

COVID-19 salgınına daha önce eşi benzeri görülmemiş bir sorun olarak gören Birleşmiş Milletler (BM), insanların doğa üzerindeki hakimiyeti sona ermediği sürece bu tür salgınların insan hayatını tehdit etmeğe devam edeceğini hazırladığı Kalkınma Programı raporunda

belirtmiştir (United Nations Development Programme, 2021). Dolayısıyla böyle bir krizle baş başa kalan devletler, merkezi ve yerel yönetimler eliyle kentlerin sağlığının korunması için başta halk sağlığı ve sosyal önlemler olmak üzere, evde kalmayı sağlayacak tedbirler, okul, işyeri ve dini mekânların geçici olarak kapatılması, ülke içi ve uluslararası seyahat kısıtlamaları gibi uygulamaları hayata geçirmeye çalışmışlardır (World Health Organization, 2020:1). Koronavirüs krizinin yönetiminde merkezi yönetimlerin yanı sıra yerel yönetimler özel sektör, STK'lar ve uluslararası kuruluşlar gibi hükümet dışı kamu politikası aktörleri de aktif rol oynamışlardır. Ancak bu süreçte birçok aktör önemli bazı roller oynasa da asıl karar verici ve uygulayıcı kamu politikası aktörü merkezi yönetimlerdir/hükümetlerdir. Bu süreçte, merkezi yönetimler salgın ile mücadelede başta sağlık olmak üzere sosyal ve ekonomik alanda “karma” bir politika izlemiştir; sosyal hizmetler, sosyal yardımlar, sosyal güvenlik, sübvansiyonlar gibi farklı araçları devreye sokmuşlardır (Capano vd. 2020:291). Bunun yanı sıra, salgının sistematik etkileri nedeniyle küresel ve ulusal korunmanın yanında yerelinde korunması ön plana çıkmış ve yerel çözümlerin hedef olarak seçildiği alternatif çözümler ortaya çıkmıştır.

COVID19 salgının çıktığı andan itibaren krizin yönetilmesinde hangi kamu politikalarının ne şekilde uygulanacağına ilişkin birçok somut öneri ortaya atılmıştır. Beyaz Rusya (Belarus) ve Türkmenistan gibi ülkelerde gözlemlenen “görmezden gelme” veya “yok sayma” şeklinde ya da İngiltere ve İsveç örneğinde ortaya atılan ve “kitle/sürü bağışıklığı” adı verilen bu yaklaşımda, kronik hastaların ve yaşlıların hastalığı ağır geçirme ve ölüm ihtimalinin arttığı ama genç ve sağlıklı bireylerin hastalığı ciddi sağlık sorunları yaşamadan atlatacağı ve böylece hayatın ve ekonominin doğal akışına bir an önce geri dönebileceği bir durumu hedeflemektedir. Uzmanlar bir ülkedeki toplam nüfusun en az yüzde 70 ile yüzde 90'ı arasında bir bölümünün hastalanıp iyileşerek virüse karşı bağışıklık kazandığı bir durumda kitle bağışıklığının sağlanacağını belirtmektedirler (Yıldız & Mete, 2020:22-23).

Öte yandan ABD ve İsrail gibi birçok ülke örneklerinde bireysel ve kurumsal anlamda “sınırlı karantina” uygulamalarıyla İnsanları tamamen evlerine kapatmadan ve ekonomik faaliyeti büyük ölçüde durdurmadan salgının yarattığı sorunlara çözüm bulmayı hedefleyen bir uygulamada hayata geçirilmiştir (Zilber, 2020). İtalya, Fransa ve İspanya gibi ülkelerde binlerce insanın ölümüne neden bu uygulama ekonomik sürdürülebilirliği amaçlamıştır (Booth, 2020). Yeni Zelanda örneğinde “erken ve tam karantina” adı verilen uygulamada ise vatandaşların sadece temel ve acil ihtiyaçlarını karşılamak için evlerinden çıkabilmelerini, söz

konusu ihtiyaçları karşılayan firmalar dışında hiçbir işyerinin açık tutulması şeklinde bir uygulamaya gidilmiştir (Campbell, 2020).

Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, dünyada olduğu gibi Türkiye toplumunu da sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan etkilemiş ve birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Türkiye’de, 11 Mart 2020’de ilk vakanın tespit edilmesiyle birlikte harekete geçen devlet kurumları salgının önlenmesi için birçok kamu politikası hayata geçirmiştir. Başlangıçta hastalığın yayılması yavaşlatılmaya ve hasta sayısının sağlık sisteminin kapasitesinin üzerine çıkmasını önlemeye çalışmıştır. Daha sonra ölüm sayısını azaltmak, kamu hizmetleri sunumunun ve ekonomik faaliyetlerinin en az hasarla atlatabilmesi için önlemler alınmıştır. Kamusal alanda hızla alınan önlemler, krizden zarar gören sektörlerle mali destekler, sağlık ve beslenme yardımlarını kapsayan sosyal destekler ve bunları destekleyen kampanyalar genel olarak merkezden yürütülen hükümet politikalarıyla yürütülmeye çalışılmıştır. Ancak bu süreçte uygulanan politikaların pragmatist bir yaklaşımla ele alınması merkeziyetçi kamu politikalarının arttırıldığı ve devletin müdahaleci rolünün ön plana çıkartıldığı söylenebilir.

Salgın dönemi boyunca devlet tarafından verilen yoğun sağlık hizmetleri, sınırların kapatılması, uçuşların karşılıklı durdurulması, pandemi hastanelerin kurulması, ibadethanelerde toplu ibadetler geçici olarak durdurulması, kamu ve özel işyerlerinde esnek çalışma getirilmesi, seyahatlerin kısıtlanması, yurt içi ve yurtdışına maske ve tıbbi malzeme yardımı yapılması, çalışan ve işverenlere verilen mali destekler, maske dağıtım yöntemleri, okulların yeniden açılma tarihi, sokağa çıkma yasakları ve yasağa tabi grupların belirlenmesi ile pragmatist bir yaklaşımın benimsendiği ve minimal devlet anlayışından oldukça uzaklaşıldığını bize göstermiştir. Bu yeni devlet anlayışının 2018 yılında uygulamaya başlanılan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminden kaynaklandığı belirtilmiştir. Salgının başından itibaren bir kamu politikası olarak gündeme alınması, bir sorun olarak tespit edilmesi ve bu salgınla mücadele stratejisinin benimsenmesinde söz konusu sistemin etkin olduğu ifade edilmiştir (Turan & Çelikyay, 2020:13). Ayrıca Türkiye, Ulusal Pandemi Planı’nı 2006 yılında hazırlamış ve 2019 yılında Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı olarak yürürlüğe koymuştur. Salgın sürecinde kentlerin nelerle karşılaşabileceği ve kent yönetimlerinin neler yapması gerektiği bu planlarda belirlenmiştir (Kiraz & Özmen, 2020:22-23). Bunun yanında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından 2021 yılında yayınlanan raporda, Suriye’den yapılan göçlerden kaynaklı artan COVID-19 pandemisi

baskısını hafifletmek için Türkiye’de yeni politikaların hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (United Nations Development Programme, 2021).

Türkiye başlangıçta süreci kapsamlı ve hızlı yürütmeye çalışmış ve zamanla risk ve kriz yönetimi süreçleri şeklinde politika süreci yürütmüştür (Turan & Çelikyay, 2020:22). Merkezi hükümet bilim kurulları aracılığıyla aylık olağan bazen de olağanüstü toplantılar yaparak tüm ülkeyi ilgilendiren konularda kararlar alarak süreci yönetmeye çalışmıştır. Salgının ortaya çıkmasından itibaren İran sınırından girişlerin durdurulması, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, maske temini ve uygulanması, sağlık altyapısının güçlendirilmesi, kısmi sokağa çıkma kısıtlamaları, ülke içi dolaşımın kısıtlanması, evde kal uygulamaları ve dini, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerin kısıtlanması, uzaktan eğitim faaliyetleri, umreden gelen vatandaşlar, düzenli ve düzensiz göçmenler yurdun çeşitli yerlerindeki bölgelerde karantina altına alınmaları, vergi ve kredi erteleme ve muafiyetleri gibi ekonomik önlemler, sosyal yardım ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi politikaları izlenmiştir (Turan & Çelikyay, 2020). İçişleri Bakanlığı tarafından düğün törenleri, internet kafeler, cenaze merasimleri, cemaatle ibadet edilen cami ve mescitler, asker uğurlamaları, ülke genelinde uygulanan sınavlar, lunapark ve tematik parklar, lokanta, restoran, kafe, kıraathane vb. iş yerleri, ticari taksiler ve durakları, şehir içi ve şehirlerarası toplu ulaşım araçları gibi toplu halde bulunan yerlere yönelik alınan kararlar sürecin gerektirdiği şekilde güncellenmiş, genelgeler aracılığıyla il valiliklerine ve yerel yönetimlere bildirilmiştir. Alınan kararların kolluk birimlerince birebir takip edilmesi ve sıklıkla denetlenmesi talimatı verilmiştir. Süreç içerisinde ölüm ve vaka sayılarının azalmasıyla birlikte belirli dönemlerde aşamalı normalleşme için “*kontrollü sosyal hayat*” uygulamasına geçilmiştir (Turan ve Çelikyay, 2020). Hatta 2021 yılının ikinci yarısında aşılama sayısının artmasıyla birlikte kontrollü sosyal hayata sürdürülmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte maske ve solunum cihazlarının üretilmesi gibi acil sağlık ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla başta Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmak üzere TÜBİTAK, KOSGEB ve Üniversiteler gibi kurumlar tarafından çıkarılan proje ve iş birliği çağruları ile acil önlem ve teşvik paketleri uygulamaya konulmuştur (TÜBA Raporu, 2020:31). Ancak tüm bu politikaların uygulanmasında yerel yönetimlerin paydaş olarak sürece dahil edilmediği de anlaşılmıştır.

COVID-19 salgının halen devam etmesi, kriz yönetim sürecinde farklı aşamalarda farklı kamu politikalarının gerekliliği ve ülkelerin içinde bulunduğu idari, siyasi, ekonomik ve coğrafi şartlar yukarıda ülke örnekleri verilen uygulamalardan hiç birinin tek başına yeterli çözüm yöntemi olarak uygulanmayacağını göstermektedir. Benzer şekilde yerel yönetimler ve

diğer paydaş kuruluşlarında dikkate alınmadığı politika uygulamalarının da tek başlarına başarı sağlamadıkları gelinen süreçte ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla hem arz hem de talep yönlü etkisi olan bu krizin aşılması için ekonomik ve finansal politikaların yanında yerel topluluklar nezdinde de kapsamlı ve katılımlı politikalar uygulanmaya çalışılması gerekmektedir (Balcı & ve Çetin, 2020:60).

3.2. COVID-19 ve Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumunda Değişim

COVID-19 salgını kentleri ve kentsel yaşamı etkisi altına alırken, kentler salgın sürecine hazırlıksız yakalanmış ve neo-liberal politikalarla büyüyen kentlerin salgınla mücadelede yetersiz kaldığı görülmüştür. Salgın sürecinde kamu yararını görmezden gelen ve kâr odaklı sürdürülen kentleşme politikaları ile büyüyen ve genişleyen kentler, eşitsizliklerin, ayrışmanın ve adaletsizliğin en yoğun yaşandığı mekânlar haline gelmiştir. Salgının etkileri farklı toplumlarda ya da aynı toplumun farklı kesimlerinde çeşitlilik göstermesi eşitsizliği belirginleştirmekte ve salgını önlemeye yönelik benzer politikaların uygulanması bu sürecin başarısını etkilemektedir (Pehlivan, 2020:352).

Kentler sağladıkları hizmetler, fırsatlar ve sahip oldukları “umut kapasitesi” ile birer cazibe merkezi olmayı sürdürmektedirler. Yerel, ulusal ve uluslararası ağların kesişme noktası olan kentler, aynı zamanda enfeksiyon hastalıkları ve COVID-19 gibi salgın hastalıkların farklı ülkelere ve coğrafyalara yayıldığı noktalarlardır. Kentler hem insan nüfusunun en yoğun olduğu hem de sağlık sistemi başta olmak üzere hizmet kapasitesinin en güçlü olduğu mekânsal birimlerdir. Kentleri yöneten yerel birimler/ belediyeler ise bir kriz anında insanlara en çabuk ulaşabilen resmî kurumlardır. Nitekim COVID-19 salgını sürecinde yerel yönetimlerle iş birliği yapan merkezî hükümetlerin, salgınla mücadelede başarı şansının çok daha fazla olduğu görülmüştür (Badur, 2021). Dolayısıyla yerel yönetimler, sınırları içindeki kentsel alanda var olan eşitsizliklerin belirlenmesinde ve azaltılmasında aktif rol oynayan en önemli yönetim birimleridir (Pehlivan, 2021:359).

COVID-19 salgını kentlerde sosyal, ekonomik, çevresel anlamda birçok etkisi olmuştur. Bu etkiler sonucunda bütün canlı türlerinin aynı ekosistemin parçaları olduğu gerçeğini ve her zaman insanlığın doğa ile olan ilişkisinin önemini bir kere daha gözler önüne sermiştir. Başka bir ifadeyle bu salgın sürecinde sağlıklı ve yaşanabilir kentlerin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Salgın süreci içerisinde kentlerde oluşturulan sağlıklı yaşam alanlarının salgın sonrası sürdürülebilirliği ve bu türden reflekslerin kentsel çevre ve sağlıklı kentler oluşturmak adına kalıcı politikalara ve yaşam biçimlerine dönüşmesi sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla salgın özelinde sağlıklı kentler oluşturmak için evrenin sistem olarak

bir bütün olduğu ve insanoğlunun davranışlarının bu sistem içerisinde uyumlu ve mütevazı etkileşimleri barındırması gerekliliği, salgın türü afetlerle mücadelede kamu politikalarının sadece tıp bilimi üzerinden değil mekana yönelik disiplinler üzerinden de söylem geliştirmesi gerektiğini, kentlerin açık ve yeşil alanlarını bu kapsamda en etkili araçlar olarak kullanılmasını ve kentsel mekanın kullanımına yönelik kapsayıcı stratejilerin dışlayıcı veya yasaklayıcı stratejilerden çok daha etkin olacağını ayrıca belirtmek gerekir (Tunçay & Eşbah, 2020:63).

Vatandaşa hizmet sunma konusunda en yakın olan ve onların yaşamına doğrudan etkide bulunan yerel yönetimlerin (Gözübüyük, 2008:154-156), salgın ve benzeri süreçlerde kentlerin sağlıklı hale gelmesi ve toplumda var olan adaletsizliklerin hafifletilmesi için etkili bir yönetim tarzı ortaya koymaları gerekmektedir. Esasen günümüzde yerel yönetimler, küreselleşen dünyada yerel refah sisteminin baş aktörleri olarak ulusal ve uluslararası düzeydeki sistemlerden etkilenen, ulusal düzeydeki sosyal politika uygulamalarını belirleyici bir işlev görerek hayata geçiren yönetsel birimlerdir (Urhan, 2014). Zira yerel yönetimler, yerel dinamikleri tanıma, yerel halkın ihtiyaç ve taleplerini belirleme ve karşılama konusunda en önemli yönetimlerdir. Dahası yerel yönetimler, merkezi hükümetin yerelde etkili politika kararları almalarında da etkili olmaktadır. Bu bağlamda COVID-19 salgını sürecinde yerel yönetimlerin uygulamaları merkezi yönetime öncü olma niteliği taşımaktadır. Ancak merkezi ve yerel yönetimler arasında koordinasyon eksiklikleri, yerel yönetimlerin sınırlı sorumluluk alanları, yasal ve yönetsel diğer belirleyiciler bu alanda karmaşaya yol açmış ve salgına toplumsal ve sistemsel bir bütünlük içinde tepki vermeyi zorlaştırmıştır (Sandher & Kleider, 2020). Buna rağmen dünyada ve ülkemizde özellikle belediyelerin sınırlı kaynaklarıyla hızlı aksiyon alarak birçok başarılı uygulamalara imza attıkları söylenebilir (Kap, 2020). Başta Londra belediyesi olmak üzere, New York, Milano, Roma, Bilbao, Berlin, Barselona, Madrid, Washington, Leicestershire, Cenevre, Zürih, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi belediyelerin salgın ile mücadelede başarılı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

COVID-19 salgını başlangıç döneminde dünya nüfusunun yarısından fazlası karantinaya alınmış ve kentlerdeki hareketlilik azalmıştı. Bu süreçte sadece sağlık, emniyet, güvenlik personeli, lojistik firmaları, fırınlar ve kısmen de marketler gibi insan hayatının devamı için asgari yaşam kaynağı temini için izole dışında bırakılmıştı. Dolayısıyla, dünyada birçok ülkede kentsel hizmet sunma anlayışı değişime uğramıştır. Buna bağlı olarak, yerel yönetim hizmet sunma yöntemlerinde yapısal ve işlevsel değişimler yaşanmış ve birçok yeni politikalar hayata geçirilmiştir (Shannon & O'leary, 2021).

Salgınla mücadelede merkezi yönetime göre daha hızlı aksiyon gösterebilen en etkin yerel yönetim birimi olan belediyeler, yetki ve bütçe kapasiteleri farklı olmalarına rağmen ihtiyaç duyulan sosyal politikaları hayata geçirmişlerdir. Belediyeler, salgının etkilerini ve oluşturduğu riskleri daha hızlı analiz ederek, halkı ve merkezi yönetimleri yönlendirme işlevi görmüşlerdir (Boys vd., 2020). Bununla birlikte, belediyelerin merkezi yönetimle olan ilişkileri, güç ve otorite dengesindeki konumu, finansal kaynakları, sosyal politika üretme kapasiteleri ülkeler arasında farklı uygulamaları karşımıza çıkartmıştır. Bazı ülkelerde belediyeler, acil önlemleri ve kritik kararları hızlı ve etkin bir şekilde alabilirken, Türkiye gibi merkezi yönetimin güçlü olduğu ülkelerde ise merkezden gelecek kararlar doğrultusunda hareket etmek zorunda kalmışlardır (Avcı, 2020).

COVID-19 ile mücadelede dünyadaki belediyeler hizmet götürme konusunda birçok politika hayata geçirmişlerdir. Bunların başında kamuoyunu bilgilendirme, sosyal yardımlar, sağlık, eğitim, kültür, sanat, moral ve psikolojik desteklerdir. COVID-19 süreciyle ilgili bilgilendirme faaliyetleri birçok batı ülkesinde yerel yönetimler tarafından sağlanmıştır. Örneğin Almanya gibi federal yapıya sahip ülkelerde yerel yönetimlerin salgınla mücadelesi farklılıklar gösterebilmektedir. Buna rağmen yerel yönetimler bütünlük oluşturmak adına iki yöntemi takip etmektedirler. Birincisi, yerel yönetimler Federal eyaletlerce “Ulusal Enfeksiyon Koruma Yasası” kapsamında kabul edilen idari düzenlemeleri, yasaları, yönetmelikleri ve kararnameleri uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci strateji ise yerel yönetimlerin kendi önlemlerini almalarıdır. Örneğin Dusseldorf belediye yönetimi mevzuat, istihdam, eğitim ve kütüphane hizmetlerine erişim konusunda bilgilendirmeler yapmaktadır (Lutherstadt Wittenberg, 2021; Çetin, 2021:65-67). İsviçre’de yerel yönetimlerin öncülüğünde kurulan “Alert Swiss” isimli bir dijital platform sayesinde pandemi süreci hakkında vatandaşa bilgilendirme yapılmaktadır (Alert Swiss, 2020). Bunun yanında Cenevre Kantonu ve Berlin Belediyesi kendi internet sayfaları üzerinden vaka sayılarına ilişkin güncel bilgiler ve alınan önlemler paylaşmaktadırlar. Ayrıca Berlin Belediyesi 8 dilde posterler ve bilgilendirme notları hazırlayarak ve kamuoyu ile paylaşmaktadır (The Governing Mayor of Berlin, 2020; Enstitü İstanbul, 2020).

Yerel yönetimlerin salgınla mücadelede en önemli başlıklardan biri de, sosyal destek ve yardım hizmetleridir. Bu konuda birçok ülkede kira ve beslenme için belediyeler tarafından kentlilere destekler sağlanmıştır. Örneğin Barselona’da devlet yardımlarına ek olarak 2,5 milyon avroluk kira ve barınma desteği sağlanmıştır (Barcelona.Cat, 2020). Benzer şekilde, Helsinki Belediyesi evsizler için maddi ve psikolojik destekler sağlamıştır (City of Helsinki,

2020). New York Belediyesi bu süreçte kent merkezinde ve metrolarda yaşayan binlerce evsiz kişileri, kentin çeşitli bölgelerindeki otellere ve sığınma evlerine yerleştirmiştir (Amerika'nın Sesi, 2020). Londra Belediyesi de 10.55 milyon Sterlinlik hibe kaynakla 1000'den fazla evsizi merkezdeki otellere yerleştirmiştir (Daily Mail Online, 2020). Madrid Belediyesi yaşlıların evde kalmalarını kolaylaştırmak ve evde kaldıkları sürece ihtiyaçlarını karşılamak adına sosyal medya aracı olan "twitter" üzerinden günlük ev işleri için gerekli yardımlar, yaşlılara yönelik kişisel bakım, alışveriş ve benzeri yardımlar yapılmaktadır (Enstitü İstanbul, 2020). Roma'da Belediye ve STK'ların dayanışması ile yaşlıların alışveriş ve diğer ihtiyaçları gönüllü gençler tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır (Bayraktar, 2020). Dusseldorf Belediyesi de dijital uygulamalar aracılığıyla etkinlikler düzenlemekte, çevrimiçi ebeveyn programı hizmeti sunmakta, kadın ve çocuklara yönelik barınma ve koruma hizmeti sağlamakta, evsizlere barınak imkânı sağlamakta, mali desteklerin yanı sıra maske ve dezenfektan dağıtmaktadır (Lutherstadt Wittenberg, 2021). İtalya'da Milano Belediyesi tarafından işsizlere, sözleşmesi yenilenmeyen çalışanlara, krizde kendi hesabına çalışanlara, dezavantajlı gruplar için acil yardım amaçlı "Karşılıklı Yardım Fonu'nu" kurmuştur (The Municipality of Milan, 2020). İspanya'da Madrid Belediyesi öncülüğünde, COVID-19 süreci sonrasında kentin yeniden canlanmasının sağlanması adına bütün yerel dinamikleri içine alan gruplar tarafından 352 önlemden oluşan bir toplu sözleşme imzalanmıştır (Website of The Madrid City Council, 2020). Bilbao Belediyesi tarafından bilgilendirici faaliyetlerin yanı sıra sosyal ve güvenlik politikaları hayata geçirilmiştir (Eurocities Covidnews, 2020:2-4).

COVID-19 salgını sürecinde dünyada sağlık, eğitim, kültür, sanat, moral ve psikolojik destek konusunda da yerel yönetimler tarafından hizmetler sunulmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından "dijital kültür" kapsamında Brüksel'den Budapeşte'ye, Barselona'dan Berlin'e bir dizi destek programları hazırlanmaktadır (European Commission, 2021). Benzer şekilde, İngiltere'nin Craven Bölge Meclisi, Hertfordshire Meclisi, Doğu Suffolk Meclisi "Evde Kültür" (Culture at Home) sloganı ile vatandaşlara tiyatro, dans, şarkı söyleme, yaratıcı yazım, çizim, okuma grupları, websiteler, sanal müzeler ve galeri turları gibi alanlarda online erişim kategorileri sunmaktadır (Skipton Town Hall, 2021; Local Government Association, 2021). Leicestershire İl Belediyesi Aile Öğrenim Ekibi, Leicestershire'da salgın döneminde karantina süreçlerinde evde eğitim gören küçük çocukların kolaylıkla erişebileceği kaynak hizmeti sunmaktadır (Local Government Association, 2021). Almanya'da Dusseldorf belediyesi eğitim ve spor imkanlarına erişim için her türlü desteği sağlamaktadır (Lutherstadt Wittenberg, 2021). Roma Belediyesi, salgınla mücadele kapsamında sağlık personeline 100

adet belediye aracını (Enstitü İstanbul, 2020), Paris Belediyesi ise ücretsiz maske ve dezenfektan desteği sunmaktadır (My Paris, 2020). Yine Moskova Belediyesi kent metrosunun girişlerinde kurduğu ekipmanlar sayesinde yolcuların ateşleri ölçülmeye çalışılmıştır (Official Website of The Mayor of Moscow, 2020).

COVID-19 salgını döneminde bazı belediyelerin konu ile ilgili STK'larla yaptıkları iş birliği sayesinde psikolojik danışma ve şiddet hatları kurdukları ortaya çıkmıştır. Yine bazı belediyelerin ücretsiz internet sağlamanın yanında çevrimiçi sistemlerle evde fiziksel egzersiz programları yaptıkları görülmüştür. Örneğin San Francisco Belediyesi tarafından uzaktan eğitim alan öğrencilere yönelik yüksek hızlı ve fiber altyapılı modemlerden oluşan “SuperSpots” uygulaması kentin 25 noktasında hayata geçirilmiştir (Kron4, 2020). Paris Belediyesi evde kalanlar için internet ortamında egzersiz ve spor aktiviteleri ile ilgili videolar hazırlamış ve paylaşmıştır. Ayrıca Paris Belediyesi Tiyatrosu belediyeye ait olan bir internet sitesi üzerinden oyunlar sergilemiştir (My Paris, 2020). Roma Belediyesi ile STK'ların yaptığı iş birliği sayesinde toplumdaki izole olarak yaşayan yaşlılara psikolojik rehabilitasyon destek hizmetleri sunmaktadır (Bayraktar, 2020).

Gelinen noktada salgınla mücadelede merkezi ve yerel yönetimlerin işbirliği yapmaları sürecin doğru yönetilmesi ve fayda-maliyet analizi açısından büyük önem arz etmektedir. Merkezi yönetimler, ekonomik ve siyasal kaygılar nedeniyle salgın süreçlerini iyi çoğu zaman iyi yönetememektedirler. Bu durumda özel sektörün sağlık hizmetlerinin pahalı olması nedeniyle yerel yönetimlerin bu süreci yönetmeleri gerekmektedir. Zira yerel yönetimlerin varlık nedenleri arasında demokratik katılım mekanizmalarının yanı sıra koruyucu sağlık hizmetleri, bu hizmetler için gerekli tesis ve kurumların varlığı ve bunlara yönelik altyapı hizmetleridir (Yılmaz & Ameen, 2021). Dahası yerel yönetimler bu hizmetleri en az maliyetlerle yerel halka sunmaları gerekmektedir. Rajadhyaksha (2020), salgın dönemlerinde yapılan hizmetlerin fayda-maliyet analizini beş koşula bağlamaktadır. Birincisi, salgınla mücadelede merkezi ve yerel yönetimlerin görev dağılımının net olmasıdır. Bu aynı zamanda merkezi ve yerel yönetimler arasındaki yetki karmaşasını ve aralarındaki anlaşmazlıkları da önleyecektir. İkincisi pek çok ülke ayrıntılı ulusal afet hazırlık planlarına sahip olsa da, acil afet yönetimine hızlı ve etkin müdahaleler için yerel yönetimlerin acil eylem planlarını sürekli olarak güncel haliyle hazır bulundurmaları gerekir. Üçüncü olarak yerel yönetimler, erken uyarı sistemi için bilgi entegrasyonunu ve ağsal iletişimlerini modern teknolojiyle uyumlu hale getirerek kalifiye personelle donatmaları gerekmektedir. Dördüncü olarak vatandaş katılımının istisnasız toplumun her kesiminden sağlanması gerekir. Son olarak yerel

yönetimlerin vatandaşın günlük olarak dayanıklılığını sağlayabilmek için merkezi hükümet tarafından yetki devrinin yanında mali desteğin de sağlanması gerekmektedir. Böylece merkezi ve yerel yönetimlerin içinde bulunduğu bu türden bir yönetim sürecinde salgının daha iyi yönetilmemesi için hiçbir neden kalmayacaktır.

4. TÜRKİYE’DE SALGIN YÖNETİMİ VE YEREL YÖNETİMLER

Türkiye’de salgınlarla mücadele konusunda yerel yönetimlerin batıda olduğu gibi belli başlı konularda girişimleri olmuş olsa da, bu çabalar mevzuat ve siyasi nedenlerden dolayı sınırlı kalmıştır. Köy Kanunu’nun 13/22. maddesinde “köylünün mecburi işleri” başlığı altında yer alan “salgın veya bulaşıcı hastalığın tespiti halinde yetkililere bildirme yükümlülüğü” dışında gerek belediyeler ve gerekse büyükşehir belediyelerin mevzuatında herhangi bir özel maddeye rastlanılmamaktadır. Ancak toplum sağlığını korumakla görevlendirmek için çıkarılan 1583 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 4. fasılın 18-20. maddeleri il özel idareleri ve belediyelerin sağlık ile ilgili görev ve sorumluluklarını tanımlamakta ve belediyelerin bulaşıcı hastalıklarla mücadele işlerine yardım etmesi ve ortak alanlarda halkın sağlığına zarar veren etkenlerin ortadan kaldırılması görevleri bulunmaktadır (UHK Md.20 / 9 ve 10). Ayrıca 23 ve 28. maddelerinde yerel yönetim ve yapıların, hizmet bölgelerindeki bulaşıcı hastalık kontrolü çalışmalarına katılım için illerde vali, ilçelerde kaymakamın başkanlığında belediye başkanı ve diğer kent yöneticilerinin yer aldığı hıfzıssıhha kurulları kurulacağı belirtilmektedir. Kurulların kararları bağlayıcı olduğu için COVID-19 salgınının ortaya çıkışıyla birlikte il ve ilçe umumi hıfzıssıhha kurullarının aktif bir biçimde faaliyete geçtiği görülmektedir. Yerel yönetimlerin salgın esnasında yerine getirmesi gereken yükümlülüklerin belirtildiği mevzuatların varlığı yanında 5393 sayı ve 03.07.2005 tarihli Belediye Kanunu’nun 14. madde (a) fıkrası, 15. maddesinin (b) fıkrası, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 7. maddesinin (g) fıkrası, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 20. maddesi gibi düzenlemeler, salgının neden olduğu virüsün özelliklerine ve sürece göre hayata geçirilmiştir.

Türkiye’de yerel yönetimler, her ne kadar il ve ilçe hıfzıssıhha kurullarının içinde yer alsada kurulların başkan ve üyelerinin önemli çoğunluğu merkezi yönetimin temsilcileri olması onların bu süreçte geri planda kalmalarına sebep olmuştur. Salgın sürecinde yerel yönetimlerin acil önlemler alması beklenirken, salgına karşı alınan tedbirlerde kararların merkezden verildiği ve bu yönüyle sosyal ve psikolojik destekler konusunda yetersiz kaldığı çeşitli çevrelerce dile getirilmiştir. Özellikle, İstanbul, İzmir ve Ankara gibi üç büyük şehirdeki belediyelerin büyükşehirlerde uygulamaya başlattıkları bağış kampanyaları, sosyal

yardımlar ve çeşitli sağlık yatırımları gibi yerel girişimlerin merkezi hükümet tarafından durdurulması, yerel yönetimleri alacağı önlemler konusunda yetkisiz bırakmıştır.

Öte yandan, 2021 yılının başından itibaren başlayan aşılama sürecinde şeffaf ve eşit olmayan uygulamalar (TTB, 2021), aşının içeriğindeki maddelerin istenmeyen etkilere yol açabileceği korkusu (NTV, 2021), bölgesel gelişme ve yaşam kalitesi, bilgilendirme eksikliği, güvensiz ortam, Sağlık Bakanlığı'nın halkı aşı olmaya teşvik eden bilgilendirmelerinde Kürtçe'ye yer vermiyor olması, süreç yönetiminde katılım eksikliği (BBC,2021; Amerika'nın Sesi, 2021; Independent Türkçe, 2021) ve en önemlisi sosyal medyada yer alan asılsız paylaşımlardan dolayı (Anadolu Ajansı, 2021), Türkiye'nin güneydoğusunda başta Şanlıurfa, Mardin, Bitlis, Diyarbakır, Muş ve Batman olmak üzere birçok ilin, "aşı tereddütlüğü" veya "aşı kararsızlığı" nedeniyle Türkiye genelinde yapılan aşılama oranları sıralamasında son sıralarda yer aldıkları ortaya çıkmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2021). Dolayısıyla merkezi yönetime bağlı olarak son dönemlerde atanmış yerel yöneticilerle (kayım) yönetilen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan birçok belediye, bu süreci takip etmekte zorlandığı anlaşılmaktadır. Kaldı ki bu süreçte vatandaşı ikna etme konusunda ihtiyaç duyulan en önemli kurum olarak belediyeler karşımıza çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin karar süreçlerine dâhil edilmesi, toplumsal önceliklerdeki çeşitliliği sağlamanın yanı sıra kamu politikalarının yerel halkın onayıyla hayata geçirilmesini kolaylaştırmaktadır. Özellikle sokağa çıkılmasında sakınca görülen yaşlı, engelli ve yalnız yaşayan bireylerin gereksinimlerine hızlı çözüm üretme konusunda yerel yönetimlerin önemini bir kez daha ortaya çıkartmaktadır (TÜBA, 2020:31). Bu nedenle, yerel yönetimler, kapasite ve olanaklar bakımından merkezi yönetim ile yarışmasalar bile, sürece hızlı uyum sağlama ve reaksiyon geliştirme açısından yerele hizmet konusunda daha etkin ve verimli olabilmektedir (Kaypak & Bimay, 2020:212-213).

COVID-19 salgını sürecinde yerel yönetimlere her ne kadar merkezi yönetimlerin gerisinde bir rol biçilmiş olsa da, bazı büyükşehirlerin özellikle toplu taşıma konusunda vatandaşa destek sundukları anlaşılmaktadır. Örneğin Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından başta toplu taşıma araçlarının daha sık, sefer sonlarında dezenfekte edilmesinin yanı sıra araçlarda sosyal mesafe kuralının uygulanması, yaya ve yolcu hareketinin olduğu yerlere el dezenfektanları konulması, maske kullanımı ve dağıtım, kolonya üretimi ve dağıtım yapıldığı belirtilmiştir. Manisa Büyükşehir Belediyesi ise dezavantajlı gruplara yönelik gıda ve sağlık yardımının yanında korunmasız sokak hayvanlarına yönelik mama vb. gıda desteği artırdığı, ürettikleri bir milyondan fazla maskeyi belediye araçlarıyla dağıttıkları, sondaj ve tarımsal sulama tesislerinin sözleşme sürelerinin uzatıldığı, borçları nedeniyle yapılan su kesilmeleri

durdukları, özellikle gıdalardaki fiyat ve hijyen kontrollerinin sıklaştırıldığı ortaya çıkmıştır. Aydın Büyükşehir Belediyesi ise, sonuçları öngörülemeyen salgının ileride sebep olacağı gıda krizlerini önlemek için üreticilerin desteklendiği ve teşvik edildiği, dezenfekte kapsamında kamusal alan kapsamına Büyükşehir Belediyesi gişeleri ve çocuk oyun alanları, kahvehaneler, kuaförler, berberler de dahil edildiği, “Salgın Hastalıklarla Mücadele Kurulu” oluşturdukları, dezavantajlı gruplardan 65 yaş üzeri her vatandaşla doğrudan temasa geçilerek ihtiyaçları giderilmeye çalışıldığı, farkındalık oluşturmak için hemen her billboard ve oturma yerine “Evde kal sağlıklı kal” afişleri asıldığı belirtilmiştir. Isparta Belediyesi ise, başta şeffaf maske olmak üzere bir buçuk milyon üretilen maskenin dağıtıldığı, esnaflara kira konularında destek sundukları, öncelikli alan ve gruplar tespit edilerek gerekli dezenfekte ve desteklerin sunduğu ifade edilmiştir (TBB, 2020:11-13). Urhan & Arslankoç (2021:945), tarafından İstanbul’un beş ilçesinde doküman inceleme yöntemiyle yaptığı çalışmada da başlangıçta temel ihtiyaçların karşılanmasına öncelik verilmiş, ardından kitle iletişim teknolojisi aracılığıyla telefonla danışmanlık, bilgilendirici seminerler, video ve canlı internet yayıncılığı, psikolojik danışma gibi yeni deneyimler hayata geçirilmiştir. Dolayısıyla, bu deneyimlerden elde edilen tecrübelerle bilgi ve hizmetler sürdürülebilir hale gelmiş ve belediyelerin sunduğu hizmetlerin niteliği farklılaşmıştır.

5. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

21. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, sadece insanları değil kentleri, ülkeleri ve bölgeleri sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel açıdan önemli ölçüde etkilemektedir. Küresel krize dönüşen bu salgının neticesinde ülkelerin yönetim tarzları farklılaşmakta, zengin-yoksul makası daha da açılmakta ve en önemlisi de onlarca yıl sürebilecek bireylerin ruh sağlığında travmalar yaşanmaktadır. Sağlık alanındaki gelişmelerin yanında farklı içerikteki aşuların da bulunmasına rağmen salgının yayılması devam etmekte ve milyonlarca insan hastalanmakta ve ölmektedir.

Salgının başlangıcından itibaren dünyada ve Türkiye’de, sürecin olumsuz etkilerini hafifletebilmek adına ulusal ve uluslararası ölçekte mücadele yürütülmektedir. Bu kapsamda devletler, hem ulusal ölçekte hem de yerel ölçekte girişim ve uygulamalarını arttırmışlardır. Salgının ilk ortaya çıktığı andan itibaren dünyanın birçok ülkesinde merkezi ve yerel yönetimler, görev ve yetki alanı içinde olamamasına rağmen birçok olayda doğrudan müdahale etme refleksine girmişlerdir. Salgınla mücadelede yerel yönetimler eğitimden sağlığa, sosyal yardımlardan spor ve kültürel faaliyetlere kadar önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu da yerel yönetimlerin hizmet götürme anlayışında yapısal ve işlevsel dönüşümlere yol

açmıştır. Kaldı ki, yerel yönetimlerin ortaya çıkış amacı da yereldeki dinamiklerle iş birliği içerisinde yerel halkın ihtiyaçlarını, taleplerini belirleyerek merkezi hükümetlerin etkili politika kararları almalarını sağlayabilmektir.

Türkiye’de, merkezileşme ve yerelleşme kapsamında yıllarca tartışılan güç ve otorite dengesi sorunsalı tartışılmaya başlanmış ve ibrenin bir kez daha merkezi yönetimden yana olduğu ortaya çıkmıştır. COVID-19 sürecinde, kısmen mevzuattan kısmen de geleneksel yönetim anlayışından kaynaklı olarak yerel yönetimlerin belli başlı hizmetleri sunma dışında herhangi bir faaliyet içerisine giremedikleri anlaşılmıştır. Esasında yerel yönetimler Türkiye’de hiçbir zaman varlık sebebi olan hizmet sunma anlayışını ortaya koyamamışlardır. Ancak COVID-19 salgını döneminde tam da ihtiyacımız olan devletin hizmet yürütme anlayışında “sosyal devlet” anlayışına kaymasının yanında bu hizmetlerin ilk elden etkin ve verimli gördürülmesini sağlamak için yerel yönetimleri ön plana çıkartılmasıydı (Güler, 2005:2). Dahası, herkesi ilgilendiren bu salgınla mücadelede uluslararası örgütler, hükümetler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların katılımıyla geniş bir yelpazede sürdürülecek bir mücadeleyle sürecin yönetilmesi idi. Ne yazık ki, iki yıla yakın bir süre zarfında Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin uygulamasından kaynaklı olarak salgın yönetimi de Ankara merkezli yürütülmeye çalışılmaktadır. Buna rağmen, bazı belediyelerin bu süreçte merkezi yönetimin hızlı etki gösteremediği alanlarda önemli sorumluluklar üstlendikleri, hızlı aksiyon alarak başarılı uygulamalara imza attıkları görülmüştür.

COVID-19 sürecinde kamu politika süreçlerinin yönetiminde yerel yönetimlerin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu ve benzeri süreçlerde yerel nitelikli ihtiyaçlara çözüm üretme kapasitesi göz önünde bulundurulduğunda yerel yönetimlerin daha fazla güçlendirilmesi, merkezi yönetim ile dayanışma içerisinde politika süreçlerinin yönetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda merkezi idarenin istihdam, kredi imkanları, bölgesel gelişmişlik düzeyi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yürütülmesi konusunda yerel yönetimlerin desteklenmesi gibi merkezi düzeyde makro düzeyde politikaları; yerel düzeyde ise bu sürecin mikro analizlerle yerel yönetimler aracılığıyla vatandaşa gördürülmesi gerekmektedir. Bu süreçte yerel dinamiklerin (sivil toplum örgütleri, üniversiteler ve özel sektör) aktif rol almasını sağlayarak iş birliği içinde yürütülmesine özen gösterilmelidir. Benzer şekilde aşılama süreçlerinde bilgilendirme ve ikna etme konusunda sağlık personelinin yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı din görevlilerinin de yer alması gerekmektedir. Özetle toplum sağlığı açısından en öncelikli görevi sağlıklı kentler oluşturmak olan yerel yönetimlerin kent ve çevre alanında iyi bir kentleşme süreci ortaya koymak ve COVID-19 salgını süreçleri gibi dönemlerde sosyal

belediyeçilik uygulamalarını yaşama geçirerek kentlerdeki kırılan gruplara yönelik hizmetleri diğer yerel dinamikleri sürece katarak eksiksiz bir şekilde yerine getirebilmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alert Swiss (2020). Coronavirus-all of Switzerland. <https://www.alert.swiss/en/home.html>.
- Amerika'nın Sesi (2021, 30 Ağustos). Dil engeli' Güneydoğu'da aşılama olumsuz etkiliyor. <https://www.amerikaninsesi.com/a/dil-engeli-guneydogu-da-asilama-oranini-olumsuz-etkiliyor/5960831.html>.
- Amerika'nın Sesi. (2021, 10 Mayıs). Sokaktan beş yıldızlı otele. <https://www.amerikaninsesi.com/a/sokaktan-bes-yildizli-otele-new-york-evsizler-korona-corona-abd-metro/5413134.html>.
- Avcı, E. (2020). COVID-19 Krizi Yerel yönetimlerin pandemiyle mücadelesi (4). *Sivil sayfalar*. <https://www.sivilsayfalar.org/2020/05/08/yerel-yonetimlerin-pandemiyle-mucadelesi-4-salginla-mucadelede-butunluklu-bir-politika-gerekli/>.
- Badur, A.K.(2021). COVID-19 ve Kentler 1:Yönetim Açmazı. <https://sarkac.org/2021/12/covid-19-ve-kentler-i-yonetim-acmazi/>.
- Barcelona.Cat. (2020). Extraordinary contribution of 2.5 million euros for rent payments. https://www.barcelona.cat/infobarcelona/en/tema/information-about-COVID-19/extraordinary-contribution-of-2-5-million-euros-for-rent-payments_952286.html.
- Bayraktar, U. (2020). Pandemide ve sonrasında yerel yönetimler için politika önerileri, <https://www.istanpol.org/post/pandemide-ve-sonrasinda-yerel-yonetimler-icin-politika-onerileri>.
- BBC (2021). Covid aşısı: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde aşılama neden yavaş ilerliyor? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57513094>.
- Booth, R.(2020). Half of Coronavirus Deaths Happen in Care Homes, Data from EU Suggests. <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/13/half-of-coronavirus-deaths-happen-in-care-homes-data-from-eu-suggests>
- Boys, D.C., Alaux, C., Eymeri-Douzans, J. M. & Saboune, K. (2020). France and COVID-19: A centralized and bureaucratic crisis management vs reactive local institutions. In P. Joyce, F. Maron & P. S. Reddy (Eds.). *Good Public Governance in a Global Pandemic* (ss. 279-289). The International Institute of Administrative Sciences.
- Brandily, P., Brébion, C., Briole, S. & Khour, L. (2020). *A Poorly understood disease? the unequal distribution of excess mortality due to COVID-19 across French across French municipalities*. NHH Dept. Of Economics Discussion Paper No. 15/2020, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3682513> .
- Budak, F. & Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal araştırmalar ve yönetim dergisi*, (1), 62-79. <http://dx.doi.10.35375/Sayod.738657>.

- Campbell, A.(2020). Jacinda Ardern's Coronavirus Plan is Working Because, Unlike Others, She's Behaving Like a True Leader. <https://www.independent.co.uk/voices/coronavirus-new-zealand-jacinda-ardern-cases-deaths-leadership-a9460591.html>
- Capano, G., Howlett, M., Jarvis, D. S. L., Ramesh, M. & Goyal, N. (2020). Mobilizing Policy. Capacity to Fight COVID-19: Understanding Variations in State Responses. *Policy and Society*, 39(3), 285-308, <https://doi.org/10.1080/14494035.2020.1787628>.
- City of Helsinki. (2020). Helsinki offers free warm meals for the homeless. <https://www.hel.fi/uutiset/en/social-services-and-health-care/helsinki-to-start-warm-meal-service-for-the-homeless>.
- Comas-Herrera, A., Fernandez, J., Hancock, R., Hatton, C., Knapp, K., McDaid, D., Malley, J., Wistow, G.& Wittenberg, R. (2020). COVID-19: Implications for the Support of People with social care needs in England. *Journal of aging & social policy*, 32 (4-5), 365-372, <https://doi.org/10.1080/08959420.2020.1759759>.
- Çetin, Z. Ö. (2021). Ülke örnekleri üzerinden covid-19 sürecinde yerel yönetim uygulamaları ve önlemleri. *Kamu yönetimi ve politikaları dergisi*, 2 (1), 55-80.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2021). <https://yereyonetimler.csb.gov.tr/>.
- Debre, M. & Dijkstra, H. (2020). COVID-19 and policy responses by international organizations: crisis of liberal international order or window of opportunity? *Global policy*, 1-13. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12975>.
- Debut, B. & Smadja, D.M. (2020). Is COVID-19 a new hematologic disease?. *Stem cell reviews and reports*, 1-5.
- Demir M. & Aksungur A.B. (Eds.)(2021). *The Effects of the Global Pandemic Process on the Social and Economic Structure and Public Policies in Combating the Pandemic*, Peter Lang Yayınları.
- Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization- WHO) (2020). <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses>.
- Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization- WHO) (2022). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
- Enstitü İstanbul (2020). Dünya kentlerinde yerel yönetimlerin COVID-19 önlemleri. <https://enstitu.ibb.istanbul/covid19/yerel-yonetimler/>.
- Erkekoğlu P, Köse S.B.E., Balci A & Yirün A. (2020). Aşı kararsızlığı ve COVID-19'un etkileri. *Literatür eczacılık bilimleri dergisi*. 9 (2), 208-220. <http://dx.doi.10.5336/pharmsci.2020-76102>.
- Eurocities Covidnews (2020). Work in progress Bilbao covid 19. <https://covidnews.eurocities.eu/wp-content/uploads/2020/04/Bilbao-WorkInProgress-Covid19.pdf>.

- European Commission (2021). European culture from home. https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe/recovery-coronavirus-success-stories/digital/european-culture-home_en.
- Gözübüyük, Ş. (2008). *T.C. 1982 Anayasası*. Turhan Kitabevi Ofset.
- Gül, H. (2015). Kamu politikası analizi, yöntemleri ve teknikleri. *Yasama dergisi* (29), 5-31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasamadergisi/issue/54516/743096>.
- Güler, B. G. (2006). Sosyal devlet ve yerelleşme. *Memleket siyaset yönetim*, 1 (2). <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/msy-2-2.pdf>.
- İndependent Türkçe (2021). Doğu ve Güneydoğu'daki kentlerde düşük aşı oranları için çözüm çağrısı: halka ana dilde bilgilendirme yapılmalı. <https://www.indyturk.com/node/-halka-ana-pdf>.
- Kap, D. (2020). Yerel yönetimlerin pandemiyle mücadelesi (4) salgınla mücadelede bütünlüklü bir politika gerekli. <https://www.sivilsayfa-lar.org/2020/05/08/yerel-yonetimlerin-pandemiyle-mucadelesi-4-salginla-muca-delede-butunluklu-bir-politika-gerekli/>.
- Karakaş, M. (2020). COVID-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul university journal of sociology*, 40 (1), 541-573. <https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0048>.
- Kaypak, Ş & Bimay, M. (2020). Yerel yönetimlerle ilgili gelişmelere bağlı yaşanan yerelleşme ve merkezileşme tartışmaları. *Van yüzüncü yıl üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 5 (9), 190-226.
- Keay, L. (2020). More than 1,000 of london's homeless off the streets to self-isolate in hotels or safe locations during lockdown. *Daily mail online*. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8217315/1-000-homeless-people-London-self-isolating-hotels-amid-coronavirus-lockdown.html>.
- Kiraz E.D.E & Özmen A.(2020). COVI D-19 sürecinin öğrettikleri: temiz şehir. *Türkiye iller ve belediyeler, Türkiye belediyeler birliği dergisi*, 867-868.
- Kron4. (2020). San Francisco UPS access to wifi hotspots to support distance learning during pandemic. <https://www.kron4.com/news/bay-area/san-francisco-to-increase-access-to-wifi-hotspots-to-support-distance-learning-du-ring-pandemic/>.
- Küçük, A. (2020). Yönetimde merkezileşmenin bir etkeni olarak salgınlar. *Turkish studies*, 15(4), 703- 721. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44281>.
- Le Pan, N. (2020). Visualizing the history of pandemics. <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>
- Lewis, G., Gewirtz, S. & Clarker, J. (2000). *Rethinking social policy*. Sage Publication.
- Lichfield, G. (2020). We are not going back to normal. <https://www.technologyreview.com/2020/03/17/905264/coronavirus-pandemic-social-distancing-18-months/>.

- Lippi, G. & Plebani, M. (2020). The novel coronavirus (2019-Ncov) Outbreak: think the unthinkable and be prepared to face the challenge. *Diagnosis*, 7(2), 79-81.
- Local Government Association. (2021). COVID-19: good council practice. <https://www.local.gov.uk/our-support/coronavirus-information-councils/COVID-19-good-council-practice>.
- Makarychev, A. & Romashko, T. (2021). Precarious sovereignty in a post-liberal europe: the COVID-19 emergency in Estonia and Finland. *Chinese political science review*. 6, 63–85. <https://doi.org/10.1007/s41111-020-00165-y>.
- Mok, K. H., Ku, Y. & Yuda, T. K. (2020). Managing the COVID-19 pandemic crisis and changing welfare regimes. *Journal of asian public policy*, <https://doi.org/10.1080/17516234.2020.1861722>.
- My Paris (2020). 2,000 Protective visors for city officials. <https://www.paris.fr/pages/2000-visieres-de-protection-pour-les-agents-de-la-ville-7748>.
- My Paris (2020). Paris at home: videos to stay in shape! <https://quefaire.paris.fr/104557/paris-chez-vous-des-videos-pour-rester-en-forme>.
- NTV (2021). Aşığı neden istemiyorlar? aşı reddi en fazla güneydoğu'da. <https://www.ntv.com.tr/saglik/asiyi-neden-istemiyorlar-asi-reddi-en-fazla-guneydoguda,H6Hu8j5iNkuRzfmBm706zA>.
- Official Website of The Mayor of Moscow (2020). Coronavirus:official information. https://www.mos.ru/city/projects/COVID-19/?onsite_molding=1.
- Orhan, K.(2020). Pandemics Throughout History and Their Effects on Society Life (Eds.) Muzaffer Şeker, Ali Özer ve Cem Korkut, *Reflections on the Pandemic in the Future of the World(13-54)*, TÜBA Yayıncılık.
- Ömürgönülşen, U. (2020). COVID-19 pandemisinin kamu yönetimine etkileri ve bu etkiler üzerine yapılacak çalışmalara yönelik genel bir çerçeve arayışı. İçinde K. A. Koçak (ed.), COVID-19: küresel salgının siyasi, sosyal ve ekonomik yansımaları,(ss. 341-352.) Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV).
- Özay, M. (2020). COVID-19, ulus devlet ve risk toplumu. İçinde U. Ulutaş(Ed.), COVID-19 sonrası küresel sistem: eski sorunlar, yeni trendler(ss.63-67). Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, MATSA Basımevi.
- Parıldar, H.(2020). Tarihte bulaşıcı hastalık salgınları. *Tepecik eğitim ve araşt. hast. dergisi*, 30(Ek sayı),19-26. doi:10.5222/terh.2020.93764.
- Pehlivan, H.(2021). COVID-19 Pandemisinin Derinleştirdiği Sosyo-Mekânsal Eşitsizlikler ve Kentsel Alanın Yeni Dinamikleri. *Planlama*, 31(3), 352–360.
- Rajadhyaksha, M. (2020). Five lessons for local governments during COVID-19. <https://www.opml.co.uk/blog/five-lessons-for-local-governments-during-covid-19>.
- Roberts, A. (2020). The third and fatal shock: how pandemic killed the millennial paradigm. *Public administration review*, 80(4), 603–609.

- Saad-Filho A. (2020). From COVID-19 to the end of neoliberalism. *Critical sociology*. 46(4-5), 477-485. <https://doi.org/10.1177/0896920520929966>.
- Sağlık Bakanlığı (2021, 06.07.2021). Günlük COVID-19 Tablosu. <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- Sağlık Bakanlığı (2022). Koronavirüs hastalığı (COVID-19). <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
- Sandher, J. & Kleider, H. (2020). COVID-19 could change the welfare state forever. *World economic forum*, <https://www.weforum.org/agenda/2020/06/coronavirus-welfare-state-covid19/>.
- Shannon, L. & O'leary F. (2020). *Leading The Local Response To Covid-19: The Role Of Local Government*. An Foras Riaracháinstitute Of Public Administration(IPA).
- Sivil Sayfalar. (2020a). Yerel yönetimlerin pandemiyle mücadelesi (2): İzmir'de kriz belediyeçiliği. <https://www.sivilsayfalar.org/2020/04/24/yerel-yone-timlerin-pandemiyle-mucadelesi-2-izmirde-kriz-belediyeçiligi/>.
- Sivil Sayfalar. (2020b). Yerel yönetimlerin pandemiyle mücadelesi (4) salgınla mücadelede bütünlüklü bir politika gerekli. <https://www.sivilsayfa-lar.org/2020/05/08/yerel-yonetimlerin-pandemiyle-mucadelesi-4-salginla-muca-delede-butunluklu-bir-politika-gerekli/>.
- Skipton Town Hall. (2021). Culture at home. <https://www.cravenc.gov.uk/skipton-town-hall/culture-at-home/>.
- Sneider, K., & Singhal, S. (2020, Mayıs 12). Beyond coronavirus: the path to the next normal. *mckinsey & company*. <https://www.mckinsey.com/industries/healthcare-systems-and-services/our-insights/beyond-coronavirus-the-path-to-the-next-normal>.
- The Governing Mayor of Berlin. (2020). Coronavirus information (COVID-19). <https://www.berlin.de/corona/en/testing-facilities/>.
- The Municipality of Milan. (2020). Coronavirus. mutual aid fund. <https://www.comune.milano.it/aree-tematiche/servizi-sociali/fondomutuosoccorso>.
- Toker, S.(2020). Koronavirüs salgını ile mücadelede büyük veri ve yapay zeka çalışmaları. *SETA perspektif*, 266, 1-3.
- TTB, (2021, 21 Ağustos). Bilimsel yolla pandemiye kontrol etmek mümkün! iktidar pandemiye yönetmiyor, ölümlere neden oluyor. https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=0619f922-ee07-11eb-9018-02370ea20223.
- Tunçay, H. E. & Eşbah H.O.(2020) Sağlıklı Kentler Ve Pandemi: Covid19 Pandemisinin Düşündürdükleri. *PEYZAJ - Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*, 2(2), 57-64.
- Turan, A. & Çelikyay, H. (2020). Türkiye'de KOVİD-19 ile mücadele: politikalar ve aktörler. *Uluslararası yönetim akademisi dergisi*, 3 (1), 1-25. <https://doi.org/10.33712/mana.733482>.

- Türkiye Belediyeler Birliği (TBB)(2020). Pandemi sürecinde belediyecilik. İller ve belediyeler, *Türkiye belediyeler birliği dergisi*, 867-868.
- Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA) (2020, April 17). 1. Versiyon: COVID-19 pandemi değerlendirme raporu. <http://www.tuba.gov.tr/tr/yayinlar/suresiz-yayinlar/raporlar/1.-versiyon-COVID-19-pandemi-degerlendirme-raporu>.
- UN (Birleşmiş Milletler) (2020). Policy brief: COVID-19 in an urban world. <https://unsdg.un.org/resources/policy-brief-COVID-19-urban-world>.
- UNCDF (2020). COVID-19 emergency response-local government finance, guidance not for immediate action. <https://www.local2030.org/library/764/local-government-finance-guidance-note-for-immediate-action.pdf>.
- UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)(2021). UNDP's initiatives in Turkey in 2020 are compiled in a report. <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/presscenter/pressreleases/2021/05/Annual-Report-2021.html>.
- Urhan G. & Arslankoç S. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde sosyal politika ve yerel yönetimler: İstanbul ilçe belediyeleri örneği. *Çalışma ve toplum*, 2(69), 945 - 980.
- Urhan, G. (2018). Yerel refah sisteminin oluşumunda belediye yardımları ve yardım alma deneyimi: işlev ve sonuçları açısından bir değerlendirme. D. Kurtlu (Ed.) Sosyal yardım alanlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- World Health Organization (2020). Surveillance strategies for COVID-19 human infection. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/risk-comms-updates/update-29-surveillance-strategies-for-COVID-19-human-infection.pdf?sfvrsn=3c2cab92_2.
- World Health Organization(WHO) (1997). Twenty steps for developing a healthy cities Project. 3rd Edition. World Health Organization, Regional Office for Europe https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/101009/E56270.pdf.
- Wu, Y. C., Chen, C. S. & Chan, Y. J. (2020). The outbreak of COVID-19: an overview. *Journal of chinese medical association*, (83), 217-220.
- Yıldız, M. (2020). *Koronavirüsle Mücadelede Kriz Yönetimi ve Kamu Politikası Yapımı*. SETA Yayınları.
- Yılmaz, V. & Ameen, S. S. H.(2021). The Role Of Local Government In Combating The Crisis Of Covid-19 Pandemic In Erbil. *Journal Route Educational & Social Science Journal*, 8(6), 78-91 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal>.
- Zilber, N. (2020). Israel's Double Curse: Politics and the Pandemic. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2020/03/24/israels-double-curse-politics-and-the-pandemic/>